

Rozum a skúsenosti – je možné veriť objektívnej pravde v ére internetu? (Bacon, Locke)

Rebecca MIKLOŠÍKOVÁ

Abstrakt

Článok je sústredený na odkaz Francisa Bacona a Johna Locka ako dvoch veľmi výrazných predstaviteľov empirickej metódy s prihliadnutím na dôležitosť ich odkazu do dnešnej modernej doby. Empirizmus ako princíp nadobúdania vedomostí pomocou zmyslov nie je nič, čo by v priebehu storočí zmizlo, nakoľko človek sa fyziologicky v tomto časovom období výrazne nevyvinul iným smerom. Porovnanie a spojenie názorov týchto dvoch autorov s prihliadnutím na dôležitosť interpretácie pre modernú dobu je niečím, čím je potrebné sa zaoberať pre správny vývoj budúcich generácií, aby sa nezabudlo na dôležitosť pravdy a poznania ako je videné po dlhé stáročia, až tisícročia. Prepojenie na súčasnú dobu, kedy prístup k informáciám nikdy nebol jednoduchší je potrebné vnímať a varovať spoločnosť na nástrahy, ktoré číhajú v procese nesprávneho spoznávania a následného šírenia klamlivých informácií.

Kľúčové slová

empirizmus, racionalizmus, idey, tabuľa rasa, skúsenosť, pravda, poznanie, internet, objektívnosť

Abstract

The article is focused on the legacy of Francis Bacon and John Locke as two very prominent representatives of the empirical method, taking into account the importance of their legacy to today's modern times. Empiricism as the principle of acquiring knowledge with the help of the senses is not something that would disappear over the centuries, as man did not develop significantly in a different direction physiologically during this period of time. Comparing and combining the views of these two authors, taking into account the importance of interpretation for modern times, is something that needs to be addressed for the proper development of future generations, so as not to forget the importance of truth and knowledge as seen for many centuries, even millennia. Linking to the present time, when access to information has never been easier, it is necessary to perceive and warn society about the pitfalls that lie in the process of misrecognition and the subsequent dissemination of misleading information.

Keywords

empiricism, rationalism, ideas, tabula rasa, experience, truth, knowledge, internet, objectivity

Úvod

Vedenie, rozum, myšlienky, ako k nim prichádzame? Ako vnikajú do ľudských myslí? Ako vieme že sú pravdivé, skutočné, že nás neklamú a že to, čo v nás vyvolávajú, je pravdivé? Množstvo informácií, ku ktorým sa jedinec dostane už za jediný deň, je obrovské. Často ich nie je možné ich plnohodnotne spracovať. Spôsoby ako sa k nám dostávajú, sú rôznorodé – čítanie, zrak, sluch, hmat, čuch, chuť, ale aj čisto myšlienkové operácie, pri ktorých mozog spája, rozdeľuje a pretvára získané podnety.

Tento článok, uvedie dvoch mysliteľov novovekej filozofie a spôsob akým sa nazerali na získavanie vedomostí oni. Ide o Francisa Bacona a Johna Locka – dvoch hlavných predstaviteľov novovekého empirizmu, pri čom za základ poznania pokladajú zmyslovú skúsenosť, zároveň však upozorňujú, že zmyslom a ideám sa nie vždy dá veriť. Preto je podľa nich nevyhnutné, aby myseľ podstupovala skúšky kritického myslenia, ak chce dospieť k pravde. Mohlo by sa zdať, že téma filozofie z prelomu 16. a 17. storočia je pre dnešnú dobu neaktuálna, no proces akým sa bežný ľudia dostávajú k informáciám sa od týchto čias veľmi neodlíšil. Ľudia síce poznávajú pomocou zmyslov, čítajú, počúvajú, ochutnávajú, skúmajú hmatom či čuchom. Problémom však je, že svojim zmyslom veria až príliš, pripisujú im priveľkú moc a získané poznatky často považujú za konečné a neomylné.

V modernej dobe, keď prístup k informáciám nikdy nebol jednoduchší, sú nástrahy ešte častejšie a nebezpečnejšie. Stačí jedno kliknutie do smartfónu, ktorý má každý vo vrecku a je možné si prečítať články, prehliadnuť videá, či vypočuť podcasty o akejkoľvek téme, na ktorú si človek zmyslí. Čo však týmto informáciám dáva vierohodnosť? Prečo ľudia uveria takmer všetkému a ďalej šíria dezinformácie? Ako je možné, že kritické myslenie nie je v dnešnej spoločnosti dostatočne rozvinuté, hoci sa jeho dôležitosť opakuje už celé storočia? Človek sa síce najlepšie učí na vlastných chybách, no otvorenosť voči novým myšlienkam a radám od druhých by ľudstvo dokázalo posunúť výrazne rýchlejšie. Ľudská pýcha a prirodzená uzavretosť sú však vlastnosti, s ktorými spoločnosť bojuje rovnako v 21. storočí ako v 16. storočí.

Článok prináša stručný prehľad koncepcií, ktorými sa Bacon a Locke zaoberali, a snaží sa ich priblížiť nielen teoreticky, ale aj prakticky – s príkladmi, ako ich môžeme uplatniť v každodennom živote. Bacon zdôrazňoval experiment a empiriu, Locke zase chápal myseľ pri narodení za nepopísanú tabuľu (tabula rasa), do ktorej sa zapisujú skúsenosti. Okrem toho článok nadväzuje na súčasnosť, ktorá čelí podobným krízam ako spoločnosť v minulosti, a ukazuje, že myšlienky týchto filozofov ponúkajú odpovede rovnako dnes ako v ich dobe.

1. Francis Bacon – Experiment a empiria

Francis Bacon, jeden z najvýraznejších osobností renesančno-humanistickej filozofie, napísal okrem svojho utopistického diela Nová Atlantída aj dielo Nové Organum, v ktorom sa venoval poznaniu pravdy, spôsobu, akým spoznávať pravdu, a aké prekážky je potrebné na tejto ceste prekovať. Hoci je v mnohých interpretáciách považovaný za „otca empirizmu“, mnohé jeho myšlienky podporujú racionalizmus a systematické poznávacie procesy postavené najmä na rozume a jeho spoľahlivosti. Svoj pohľad na rozdiel medzi empirizmom a racionalizmom vysvetlil na príklade zo zvieracej ríše: „Empirici ako mrave iba zhromažďujú a zhromaždené užívajú, racionalisti zase ako pavúky tkajú zo seba tkaniny. Včely však idú strednou cestou, zbierajú síce látku zo záhradných a poľných kvetov, ale ju pretvárajú a spracúvajú podľa vlastných schopností. Podobná je práve činnosť filozofie; neopiera sa výhradne ani predovšetkým o sily mysle, ani neukladá do pamäti látku získanú z prírodovedy a z mechanických remesiel nezmenenú len tak do pamäti, ale ju pretvára, usporadúva rozumom. Preto na užšom a pevnejšom spojení týchto dvoch schopností (experimentálnej a racionálnej) treba stavať naše nádeje“ (Šarníková, 2011, s. 79). Potreba spolupráce medzi oboma metódami je podľa neho nevyhnutná, pokiaľ chce jedinec dôjsť k čistej pravde.

Obrázok 1- Portrét Francisa Bacona

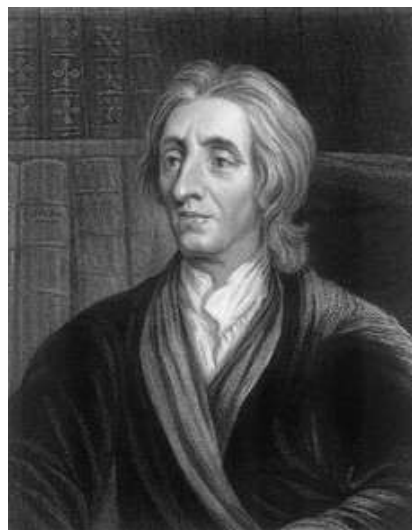
V období, v ktorom písal, nemal veľa priaznivcov vedeckej metódy, ktorú rozvíjal. Bola príliš komplexná a náročná na pochopenie bežným obyvateľstvom aj vedcami, ktorí boli zvyknutí na zastaralejšie spôsoby bádania a experimentovania. Bacona to však nezastavilo, veľkú časť svojho života a literárnej tvorby venoval systematickému pozorovaniu a experimentom, aby posunul spôsob poznania nad tradičný aristotelovský rámec naberania vedomostí dedukciou. V dnešnej dobe je pojem induktívnej metódy široko známy a využívaný naprieč mnohými vedeckými odbormi, či už ide o vedy fyzikálne, biologické alebo humanitné. Svoju prácu počas svojho života nestihol dokončiť, avšak jej gro sa nachádza v kľúčovom diele *Novum Organum*, kde svoju metódu zaradil do troch častí: opísanie faktov, ich klasifikácia na základe ich relevantnosti a odvodenie záverov. Kde sa však nachádza tá empirická časť? Človek prichádza ku všetkým vedomostiam na základe zmyslov. Vedel však, že na zmysly nie je možné sa na sto percent spoľahnúť. Človek je tvor omylný od prírody a keďže ľudskú prirodzenosť z rovnice poznávania nie je možné vymazať, je dôležité chápať nástrahy, ktoré zmysly prinášajú, a snažiť sa ich eliminovať (Larson, 2023).

Snažiac sa postaviť základy novej vedy, podporiť myšlienku, že nadobúdaním vedomostí, hľadaním spojitostí medzi jednotlivými substanciami a ich využívaním v reálnom každodennom svete, pochopil, že vedomosť je sila. Pokiaľ je človek vzdelaný a chápe štruktúru a spojitosti nielen spoločenského a politického sveta ale aj prírodného, dokáže riešiť problémy konštruktívne a promptne, čo mu dáva do rúk veľkú moc hýbať svetom. Baconove myšlienky v tejto oblasti sa odrážali od Aristotelovho diela – *Organum*, v ktorom tvrdil, že logika je jediným nástrojom, ktorým je možno získať vedomosti a dosiahnuť pravdu, dedukciou na čo Bacon reagoval napísaním už spomínanej knihy – *Novum Organum* - ako nového nástroja, ktorý využíva experimentovanie, empiriu a indukciu k dosiahnutiu pravdy a vedomostí (Panovski, 2023).

2. John Locke – Myseľ ako tabula rasa

Pár rokov po Baconovej smrti sa narodil mysliteľ John Locke, ktorý nasledoval v jeho krokoch a podporoval myšlienku empirizmu, spôsobu získavania informácií prostredníctvom zmyslovej skúsenosti. Najviac sa však preslávil rozvinutím myšlienky materialistického senzualizmu. Locke však túto teóriu posunul ešte o krok dopredu. Ako sa dostávame k ideám? Sú prvé pojmy alebo predmety? Existujú významy v ľudských mysliach ešte pred narodením, alebo sa do nej dostávajú postupne? Toto sú všetko otázky, na ktoré Locke vo svojom diele Rozprava o ľudskom rozume odpovedá. Slovo bez zmyslovej skúsenosti nemá význam. Je to, ako by ste farbosllepému povedali, že existuje modrá farba. Z počutia vie, že modrá je farba, ktorú má nebo, ale nevie si k nej nič priradiť. Tak isto žiadne iné slová nemajú pre človeka význam, pokiaľ sa s nimi predtým nestretol a nezažil na vlastnej koži (Jovčuk, 1976, s. 178).

Obrázok 2 - Portrét Johna Locke-a

Na začiatku boli dve otázky: „Odkiaľ ľudia získavajú svoje myšlienky a predstavy?; Môžeme sa spoľahnúť na to, čo získavame zmyslami?“ (Bocková, 2009, s. 283) Locke rozlišuje medzi ideami vrozenými a abstraktnými. Vrodené idey by mali byť tie, ktoré sú v mysli už od narodenia, ba ešte pred narodením. Ich existenciu vyvracia, nakoľko tvrdí, že myseľ čerstvo narodeného dieťaťa je tabula rasa. Tabula rasa je sa vo voľnom preklade do slovenského jazyka prekladá ako nepopísaná doska. Mysle novonarodených detí sú ako nepopísané dosky – nevedia nič. Všetko musia odpozorovať od ľudí, ktorí sa v procese ich vývinu nachádzajú v okolí. Tí im odovzdávajú spoločenské návyky, zvyklosti či jazyk, ktoré si dieťa cez vlastnú skúsenosť osvojí a preberie za svoje. Práve preto nemôžu byť idey vrodené. Dieťa keď sa narodí nevie nič - nevie rozprávať, nevie sa samo najesť, ísť na toaletu, nepozná malú násobilku ani spôsob, akým by malo štiepať drevo. Všetko toto sa počas svojho života učí. Tento koncept však nie je Lockovou originálnou myšlienkou. Korene má už v antickej filozofii u Aristotela, ktorý tvrdil, že učenie pochádza zo skúsenosti - rovnako ako to videl aj Locke. Predpoklad, že externé

vplyvy prostredia a osôb formujú osobnosť a charakter jedinca do budúcnosti sa v neskorších obdobiach skúmal najmä v psychológii (napríklad u SKinnera, Watsona, v istom zmysle aj Freuda či Bowlbyho). Aj keď táto teória prešla rôznou kritikou, stále je aktuálnou témou, ktorá naráža na rôznorodé problematiky a vyvoláva diskusie o formovaní presvedčení, správania a vplyve médií na spoločnosť (Ungvarsky, 2023).

3. Kde sa nachádza pravda a ako sa k nej dostať?

Obaja autori, ktorí boli predstavení, mali jednu spoločnú myšlienku pre základ pravdivého poznania – empiriu, skúsenosť. Odkiaľ môže pochádzať skúsenosť? Keď sa nazrieme na základ slova „skúsiť“, je zrejmé, že to musí byť z niečoho, čo si človek prežil. A ako človek prežíva? Pomocou zmyslov. Pomocou základných zmyslov, ktorými človek vníma svet okolo seba, je pät' – zrak, sluch, čuch, chuť a hmat. Keby sa na zmysly pozrel vedec alebo duchovne založený človek, mohol by vás presvedčiť, že zmyslov máme viac (napríklad vnímanie priestoru, vnímanie hladu či smädu, tepla či chladu, bolesti, intuíciu alebo iné vnímanie nadpozemských síl). Nadobudnúť nové vedomosti a skúsenosti je však podľa Bacona a Locka možné iba prostredníctvom týchto základných piatich zmyslov. Človek teda získava vedomosti a približuje sa k pravde vďaka prežívaniu, skúmaniu, objavovaniu a experimentovaniu s tým, čo mu príroda pridela ako dar, ktorý si môže prispôbovať vlastným potrebám a obrazu.

Bacon videl však v poznávaní pomocou zmyslov hneď niekoľko nástrah a prekážok, ktoré nazýval idolmi. Idoly sú prekážkami, ktoré mysli bránia na ceste k pravdivému poznávaniu, pokiaľ túži jedinec započat' cestu k pravdivému poznaniu, musí si v prvom rade uvedomiť prítomnosť týchto prekážok a v najlepšom možnom prípade eliminovať aspoň tie, ktoré je možné odstrániť. Idoly rozdeľuje do štyroch kategórií: idoly rodu, idoly jaskyne, idoly trhu a idoly divadla. Prvé dva idoly – rodu a jaskyne - nie je možné odstrániť, pretože sú zakorenené hlboko v ľudskej prirodzenosti. Idoly rodu vyplývajú zo samotnej ľudskej prirodzenosti ako druhu (obmedzenia zmyslov, s ktorými nie je možné nič urobiť). Idoly jaskyne sú individuálne schopnosti, vlastnosti, stret s druhými ľuďmi, prečítaná literatúra, výchova a podobne, ktoré sú

originálne pre každého jedinca. Prvé dva idoly sú dané ľudskou povahou, ľudskými danosťami a jedinečnými aspektami ovplyvňujúcimi ľudské bytie.

Druhé dva idoly vznikajú zo stretu s ostatnými ľuďmi – idoly trhu a divadla. Idoly trhu majú korene v chybách dorozumievania – najmä pri vedení konverzácie a argumentácie, keď si ľudia nedefinujú základné pojmy, a preto medzi nimi vznikajú spory. Túto prekážku na ceste poznávania je možné odstrániť jednoduchým definovaním pojmov a stanovením hraníc argumentácie na začiatku diskusie. Poslednými idolmi sú idoly divadla. Ľudia sa správajú ako herci na javisku – naspamäť odriekajú názory druhých bez toho, aby im porozumeli alebo sa nad nimi kriticky zamysleli. Zbaviť sa je ich možné jedine zapojením kritického myslenia pri preberaní názorov autorít za svoje vlastné. Toto je veľmi dôležitým ktorom, ktorý častokrát ľudia vynechávajú aj v dnešnej dobe, keď čítajú klamlivé informácie na internete a šíria ich ďalej bez toho, aby si overili ich dôveryhodnosť (Bacon, 1974, s. 95-98).

Odstránenie prekážok bolo druhým krokom. Krokom tretím je systematické usporiadanie poznatkov - prejsť od najjednoduchších pojmov k zložitejším a každý z nich podrobiť skúške rozumu a kritike ich dôveryhodnosti, až z nich nakoniec vytvoriť ucelené závery, celky, definície. A práve tu podľa Bacona leží pravdivé poznanie, ktoré ľudia hľadajú. Cesta k nemu nie je jednoduchá – človek musí dávať pozor na nástrahy a mať myseľ neustále v strehu.

Ako už bolo spomenuté, Locke takisto považoval za základ poznania skúsenosť cez zmyslové vnemy. Nepozeral sa však na nedostatky mysle tak kriticky ako Bacon. Obmedzenosť poznania ho netrápila. Veril, že nie je dôležité vedieť všetko, mať odpoveď na každú jednu otázku a vedieť reagovať na každú jednu situáciu aj keď iba teoreticky. „Je veľmi prospešné pre plavca, poznať dĺžku svojho lana, napríklad by ním nemohol zmerať všetky hĺbky oceánov; stačí pokiaľ vie, že ním dosiahne dna v takých miestach, kde je to nutné pre riadenie cesty a varuje ho pred nárazom na plytčinu, ktorá by ho mohla zničiť“ (Rádl, 1999, s. 123). Človek sa učí celý život, naberá skúsenosti a zručnosti, ktoré potrebuje v bežnom dni. Nepotrebuje mať v myšli teoretické poznatky o jadrovej fyzike, pokiaľ nie je jadrovým fyzikom. Potrebuje sa naučiť, ako sa slušne správať, ako pracovať, ako sa starať o svoje telo i myseľ - jednoducho ako fungovať na každodennej báze.

Spôsob akým sa idey dostanú do mysle, sú dva – senzácia a reflexia. Locke aj keď nebol žiadnym doktorom, nevedel skúmať ako sa prenášajú neuróny v mozgu pri prenose informácií definoval dva spôsoby ako človek príde k informáciám. Samozrejme, že súčasné výskumy by týchto spôsobom našli omnoho viac, avšak Lockov predpoklad v tejto sfére bol na svoju dobu veľmi prínosným. Senzácia je poznávanie pomocou zmyslov (oči, uši, nos, ústa, ruky), pri ktorom vznikajú jednotlivé vnemy o predmetoch. Ku každému predmetu je však možné použiť viacero zmyslov súčasne – jablko je aj guľaté, aj sladké aj červené. Pri tomto vnímaní človek používa viaceré zmysly súčasne, nemusí vždy používať iba jeden. Vytvárajú v mysli obrovskú zásobu pojmov, vnemov, ktoré človek môže využívať. Druhým spôsobom je reflexia – proces, ktorý prebieha v mysli samotnej: spájanie, rozpájanie, premýšľanie, organizovanie, pohybovanie, viera, vedomie a mnoho ďalších myšlienkových operácií, ktoré pracujú s vnemami a vytvárajú nové idey. Myšlienky získané senzáciou sú nové, originálne i napriek tomu, že vznikli z niečoho, čo tam už predtým bolo, sú komplexnejšie a pomáhajú človeku pri vyjadrovaní svojich názorov, postojov, nielen pri popisovaní a vykonávaní jednoduchých činností (Locke, 1999, s. 86-101).

Týmto dvoma procesmi Locke prichádza k ideám. Idey sú všetko, čo sa v mysli nachádza v danom okamihu. Je to myšlienka, je to názor, je jav, je to výsledok, je to predmet porozumenia. Delí ich na jednoduché (vznikajú senzáciou) a zložité (vznikajú reflexiou). Všetko, čo ľudia poznajú, pochádza iba z týchto dvoch procesov z ničoho iného. Týmto silne Locke podporuje svoj názor, že vrodené idey neexistujú ani existovať nemohli. Na otázku, či existujú vrodené praktické morálne princípy, má Locke tiež jednoduchú odpoveď – nie. Na všetkých týchto pravidlách sa museli dohodnúť ľudia, nič nie je dané. Medzi ľuďmi existujú výrazné rozdiely v obsahu praktických zásad, každá spoločnosť má svoje zvyky a tradície, na základe ktorých vytvára všeobecne platné morálne princípy. V knihe uvádza príklad, že keby divoch z dôb pred tým, ako vznikla prvotná štruktúrovaná spoločnosť, prišiel do súčasnosti, tie pravidlá by nepoznal. Práve preto nie je možná myšlienka, že by takéto princípy mohli byť všeobecne platné pre všetkých. Demoláciou tvrdení o existencii vrodenej idej a všeobecných princíпов sa Locke stavia proti zastaralým scholastickým dogmám, ktoré si v spoločnosti stále udržiavali svoje miesto (Uzgalis, 2022).

Locke vo svojich prácach rozoberal mnohé krivdy predošlých filozofických období, tradície, ktorú prinášali, a to, ako boli ruka v ruke s cirkevnými a svetskými dogmami. Práve preto sa jeho cesta k hľadaniu pravdy pomerne výrazne odlišuje od Baconovej. Neponúka konkrétne návrhy a postupy, ale predovšetkým vyvracia to, čo považuje za nesprávne. Čo je správne, musí podľa neho uznať každý sám za seba.

4. Internet – záchrana či skaza modernej spoločnosti

Internet je globálna sieť počítačov, z ktorých každý má jedinečnú adresu (IP adresu), vďaka ktorej je možné ho identifikovať. Komunikuje inými počítačmi prostredníctvom sietí a káblov pripojených k internetu. Pri tomto prenose je správa, ktorú sa snažíme odoslať, niekoľko krát prekladaná do iného jazyka, až sa nakoniec dostane k príjemcovi. (Shuler, 2002)

Online priestor je miesto, kde sa človek dostane k informáciám rôzneho druhu behom pár sekúnd a niekoľkých kliknutí. Bohužiaľ však nejde iba o užitočné a hodnotné informácie. Ide aj o zavádzajúce fakty, úplne irelevantné údaje, obsah, ktorý kazí mládež, vedie ju na nesprávne cesty, zahľucuje ich myseľ a pritom sa tvári ako nevinná zábava. Každá minca má dve strany. Internet je na jednej strane veľkým pomocníkom pri práci, hľadaní zdrojov, informácií, výskumov a hodnotných poznatkov, ktoré človeka posúvajú vpred. Otázkou však zostáva, či výhody prevažujú nad nevýhody, ktoré so sebou prináša. Aký dopad má nadmerné využívanie internetu na ľudský organizmus, na psychiku a spoločnosť ako celok?

V súčasnosti existuje množstvo výskumov zaoberajúcich sa dopadom nadmerného využívania internetu, sociálnych sietí a rôznych iných online priestorov. Dlhodobé účinky však ešte nie je možné úplne posúdiť, pretože internet sa stal široko prístupným (samozrejme nie pre všetky vrstvy populácie) až približne pred tridsiatimi rokmi. Výskum z vedeckého centra univerzity v Ohio zameraný na kognitívne dopady využívania internetu má však vo svojich záveroch jasno. Nadmerné používanie internetu postupne a dlhodobo negatívne ovplyvňuje kognitívne funkcie mozgu, najmä pozornosť a krátkodobú pamäť. Internet nám umožňuje venovať sa súčasne viacerým úlohám a rozdeľovať pozornosť. Človek by si mohol myslieť, že ide o efektívne využitie času, no opak je často pravdou. Internetový multitasking má síce svoje

výhody (rychle prepínanie pozornosti na dôležitejšiu úlohu), z dlhodobého hľadiska však ľudia strácajú schopnosť orientovať svoju pozornosť na jednu úlohu v dlhšom časovom úseku (Tarawneh, 2020).

Výskum tiež poukazuje na zaujímavý fakt o skupinách, ktoré najviac postihuje závislosť od internetu. Mohlo by sa zdať, že ide najmä o nezamestnaných tínedžerov, ktorých častokrát vidno tráviť čas na sociálnych sieťach zdieľaním bezduchých informácií o svojich životoch, no pravda je iná. Najviac sú postihnutí vyťažení dospelí s náročnými povolaniami, ktorí na interete hľadajú útechu a oddych od svojho hektického života. Negatívny dopad to však samozrejme má na všetkých – z hľadiska psychického, kognitívneho zdravia aj spoločenského života (Tarawneh, 2020).

Druhý výskum k problematike sa nevenuje len negatívnym stránkam. Upozorňuje, že široký online priestor výrazne ovplyvňuje funkciu a správanie sa mozgových buniek najmä v týchto oblastiach: neustály príval informácií z mnohých strán, kedy mozog nestíha a nezvláda spracovať žiadnu informáciu poriadne a venuje sa im iba povrchno, namiesto toho, aby sa dlhodobo sústredil na jednu vec. Ľudia (najmä deti), ktoré sa nevedia odpútať od mobilných obrazoviek, majú dlhodobo problém so sústredením sa na jednu úlohu bez toho, aby každou chvíľou siahli po telefóne. Hoci sa zdá, že zvládajú „multitasking“ lepšie ako predchádzajúce generácie, otázkou zostáva, akú kvalitu výsledkov to prináša.

Mozog je ďalej ovplyvňovaný a utláčaný rýchlym prístupom k rôznorodým informáciám, bez potreby hľadať ich vo vlastnej pamäti alebo systematicky v knihách. Mysel', ktorá necvičí upadá. To je fakt, ktorému súčasná generácia nerozumie, iba využíva výhody, ktoré sú jej ponúknuté bez ohľadu na dlhodobé hľadisko. Mozog najviac v súčasnej dobe ovplyvňujú sociálne siete a hry, ktoré unášajú ich priaznivcov z reálneho sveta do imaginárneho. Či dlhodobý dopad tejto skutočnosti bude pozitívny alebo negatívny v momentálnej situácii nie je možné určiť (Firth a kol., 2019).

Ako už bolo spomenuté, tento výskum sa neorientoval iba na negatívne dopady využívania online priestoru, ale zdôrazňuje aj pozitívne aspekty - globálny posun v šírení informácií a spájaní spoločnosti. Kedysi sa predávali poznatky z generácie na generáciu a ľudia na opačnej

strane sveta k nim prístup nemali. V dnešnej dobe stačí jedno kliknutie na telefóne alebo počítači a človek sa získa odpoveď na takmer akúkoľvek otázku, hoci nie je expertom v danom odbore. Dlhodobé účinky sa ešte len preukážu. Podobne ako pri bežných chorobách (kašeľ či chrípka) platí, že prevencia je kľúčová to platí aj pri tejto téme. Vyvarovať sa nadmernému používaniu prináša nielen uspokojenie, ale aj dlhší a spokojnejší život (Firth a kol., 2019).

Pri mladých ľuďoch sa dokázalo, že nadmerné používanie internetu najmä v období vývinu kognitívnych funkcií súvisí so zníženou verbálnou inteligenciou, menšou slovnou zásobou, horším chápaním súvislostí a spomaleným vývinom šedej a bielej mozgovej hmoty. Deti by v tomto období mali dôkladne strážiť rodičia, dohliadať na to, aby bol ich vývin kontinuálny a bez prekážok. Na druhej strane využívanie internetu a vyskytovanie sa v online priestore je u starších ľudí prínosom. Ich prirodzený kognitívny pokles súvisiaci s vekom sa pri využívaní technológií spomaľuje, niekedy až zastavuje, pretože technológie udržiavajú ich myseľ v strehu a nútia ich učiť sa nové veci. Starí ľudia môžu čoraz viac využívať webovú pamäť a iné vznikajúce online procesy na naplnenie typických mozgových kapacít mladšieho veku. Výskumy sa ešte len začínajú, nie je možné poznať dlhodobý dosah a minimalizovať nepriaznivé účinky (Firth a kol., 2019).

5. Ako nepodľahnúť? Ako sa brániť?

Ľudia čoraz viac zabúdajú používať svoje vlastné znalosti a všetko si vyhľadajú v externých zdrojoch pomocou internetového pripojenia. Ľudia, ktorí používajú internet na banálne veci, majú častokrát dojem, že vedia viac, ako je tomu v skutočnosti. Sú sebavedomí a ochotní predbiehať sa so skutočne vzdelanými jedincami, no ide väčšinou len o ich mylné presvedčenie. Internet ponúka obrovské množstvo informácií, ktoré však ľudská myseľ často nestihne spracovať ani uchovať v dlhodobej pamäti. Ide o úkon bez väčšej námahy, v dôsledku čoho ľudia postupne prichádzajú o správny úsudok a rozmazávajú hranicu medzi ich vlastným poznaním a poznaním prevzatým z online priestoru. Nikto nevie všetko, ani to nepotrebuje. Práve preto žijeme v spoločnosti druhých ľudí, aby sme si navzájom pomáhali a spoločne napredovali. Je preto dôležité si uvedomiť si svoje vlastné hranice. (Ward, 2021)

Ako už bolo spomenuté, nežijeme s modernými technológiami dostatočne dlho na to, aby bolo možné utvárať definitívne závery o ich dopade. Zatiaľ neexistujú žiadne klinické usmernenia pre primerané či nadmerné používania internetu. Jediné, výskumy zatiaľ odporúčajú, je obmedziť tento čas strávený v online priestore. Nadobúdanie nových vedomostí či využívanie internetu na rozvoj zručností je v poriadku, pokiaľ to nezasahuje do času stráveného v reálnom svete medzi priateľmi a rodinou. Mnohí mladí ľudia začínajú zabúdať, že existuje svet aj za obrazovkami smartfónov či počítačov, hoci práve cez nich pozorujú životy ostatných. Výskumy ďalej odporúčajú rozdeliť si čas na prácu a voľný čas, uvedomiť si priority jednotlivých úloh, nie všetko musí byť hotové hneď, nie každý email potrebuje okamžitú odpoveď, nie vždy je potrebné ukázať, že ste k dispozícii 24 hodín denne. Ďalším dôležitým krokom je vypnúť nepotrebné upozornenia na mobilných zariadeniach a uprednostňovať osobné stretnutia pred online komunikáciou. (Tarawneh, 2020).

Je teda zrejmé, že internet ponúka množstvo výhod, ale i nevýhod; ponúka pravdu, ale aj množstvo zavádzajúcich a klamlivých informácií; umožňuje rozvíjať schopnosti, no zároveň zabíja kreativitu a schopnosť logicky rozmýšľať. Je ťažké určiť kto má pravdu a kto nie, a ešte ťažšie uveriť objektívnym informáciám v záplave špekulácií, ktoré často pôsobia atraktívnejšie. V dnešnej dobe sa najmä v školských dokumentoch a vyhláškach intenzívne podporuje rozvoj kritického myslenia. Otázkou však zostáva, či sa skutočne rozvíja aj v realite. Kritické myslenie nie je objavom 20. ani 21. storočia. Je to myšlienka, ktorá sa rozvíja už celé storočia a my sa k nej opakovane vraciame. Pokiaľ by sa kritické myslenie naozaj efektívne rozvíjalo, študenti by dokázali rozpoznať nástrahy okolo seba, vedeli by sa vyhnúť negatívnemu vplyvu internetu na svoj kognitívny vývin a dokázali by posúdiť pravdivosť informácií a nešíriť tie klamlivé ďalej. Moderná spoločnosť však nie je o nič bližšie k pravde, ako bola spoločnosť v období Francisa Bacona či Johna Locka.

Ich názory a postrehy sú preto v spojitosti s hľadaním pravdy naďalej dôležité aj dnes. Baconovo odstraňovanie idolov je univerzálnym nástrojom, ktorý je možné aplikovať v akejkoľvek dobe. Idoly divadla, sú v súčasnosti pravdepodobne ešte nebezpečnejšie, ako ich považoval Bacon. V dobe, keď je obrovské množstvo vygenerovaného obsahu na internete a sociálnych sieťach vytvárané výlučne za účelom zaujať a zarobiť, sa polopravdy a klamstvá

širia ďalej, pretože ľudia sú o nich hlboko presvedčení. Najväčšou výzvou sa stáva nástup umelej inteligencie. Aj keď jej nástroje ešte nie sú dokonalé, je už dnes veľmi ťažké rozoznať realitu od umelo vygenerovaného obsahu. Nájdenie pravdy sa v tomto momente stáva ešte náročnejším. Zbaviť sa idolov divadla je pre pokrok spoločnosti kľúčové a možné ho dosiahnuť najmä rozvojom kritického myslenia, vďaka ktorému sa jedinci naučia rozlišovať klamlivý obsah od skutočného a nebudú šíriť ďalej názory a klamstvá druhých.

Locke svojimi postupmi dokazoval, že vrodené idey neexistujú. Rodičia aj spoločnosť v dnešnej dobe predpokladajú, že deti budú všetko zvládať rýchlo a všetko im bude hneď jasné. Vývin dieťaťa a spoznávanie sveta je však proces, ktorý nie je možné urýchliť. Je potrebné mu nechať dostatok osobného priestoru a čas. Keďže nič nie je vrodené, musíme si všetko vyskúšať na vlastnej koži. Nie je možné presvedčivo prezentovať niečo, čo sme sami nepoznali a čomu nerozumieme. Všetko je potrebné najprv individuálne zažiť a spoznať, aby sme tomu mohli skutočne porozumieť.

Záver

Cieľom práce bolo priblížiť gnozeologické princípy Johna Locka a Francisa Bacona ako hlavných predstaviteľov empirických názorov novovekej filozofie. Analýza ich diel – *Novum Organum* od Francisa Bacona a *Rozprava o ľudskom rozume* od Johna Locka – ukázala, že ich názory nie sú dôležité len pre ich vlastnú dobu, ale predstávajú nadčasové argumenty, ktoré je možné úspešne adaptovať aj na súčasnosť. Obaja autori pokladajú základ poznania do empirickej skúsenosti prostredníctvom zmyslov, ich cesty k poznaniu sú však rozdielne. Zatiaľ čo Bacon sa sústreďuje na odstránenie prekážok poznávania (idolov) a následné objektívne spracovanie informácií rozumom, Locke nevidí cesty k spoznávaniu žiadne zásadné prekážky. Naopak, vo svojich dielach opakovane podporuje detskú iniciatívu objavovať, skúšať, zažívať všetko na vlastnej koži.

Bacon vo svojich Esejach uvádza dôležitú myšlienku: „Pravda je jasné denné svetlo, v ktorom sa nejavia maškary, zmätky a triumfálne sprievody sveta ani zďaleka tak vzácne a veľkolepo ako vo svetle svietiacom. Pravda môže mať hádam cenu perly ktorá vyzerá najkrajšie za dňa, nemôže mať však cenu diamantu alebo rubínu, ktorý sa najlepšie rozžiari v menlivom osvetlení“ (Bacon, 1985, s. 7). Poznanie objektívnej a všeobecnej platnej pravdy je v dnešnej internetovej ére mimoriadne urgentnou témou, ktorú je potrebné podchytiť ešte predtým, ako veľká časť obsahu na internete bude produkovaná umelou inteligenciou alebo bude obsahovať nepravdivé a zavádzajúce informácie. Z toho vyplýva len jedno – je potrebné sa opakovane vracieť k hľadaniu pravdy, a to aj pomocou techník, ktoré vznikli v dobe, keď súčasné problémy neexistovali. Dôležité je neprestávať hľadať pravdu, nespohodlnieť a nepodľahnúť každému trendu modernej doby. Ak sa mysle udupú mysle klamstvami, prevrátenými a vymyslenými príbehmi a obrazmi, ľudstvo so svojim vývojom nebude napredovať, skôr skončí. Hľadanie pravdy je to, čo nás ženie vpred. Je potrebné nenechať sa manipulovať masami a autoritami, ale vyslobodiť sa z tohto začarovaného kruhu a nájsť si vlastnú cestu poznania – cestu k pravde.

Zoznam použitých zdrojov

BACON, F. 1974. *Nové Organom*. Praha: Svoboda, 1974, 249 s. ISBN 25-038-74

BACON, F. 1985. *Eseje*. Praha: Odeon, 1985, 213 s. ISBN 01-096-85

BOCKOVÁ, A. 2009. *Náuka o spoločnosti: príprava na maturity a prijímacie skúšky na vysoké školy*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2009, 379 s. ISBN 978-80-10-01686-0

FIRTH, J., TOROUS, J. a kol. 2019. The „online brain“: how the Internet may be changing our cognition. *World psychiatry: official journal of the World Psychiatric Association (WPA)*, 18 (2), 119-129. Online [cit. 18.4.2026] Dostupné na: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6502424/>

JOVČUK, M.T. a kol. 1976. *Dějiny filosofie*. Praha: Svoboda, 1976, 735 s. ISBN 2510376

LARSON, A. 2023. Baconian method. EBSCO. Online [cit. 16.4.2026] Dostupné na:
<https://www.ebsco.com/research-starters/history/baconian-method>

LOCKE J. 1999. An essay concerning human understanding. The Pennsylvania State University. [online]. [cit. 30.1.2026]. Dostupné na:
https://www.philotextes.info/spip/IMG/pdf/essay_concerning_human_understanding.pdf

PANOVSKI, A. What did Francis Bacon mean by „knowledge is power“? TheCollector.com Online [cit. 16.4.2026] Dostupné na: <https://www.thecollector.com/francis-bacon-knowledge-is-power/>

RÁDL, E. 1999. Dějiny filosofie – novověk. Praha: Votobia, 1999, 668 s. ISBN 80-7220-064-X

SHULER, R. 2002. How does Internet Work? Pomeroy IT Solutions – Stanford edu. [online]. [cit. 22.3.2026]. Dostupné na: <https://web.stanford.edu/class/msande91si/www-spr04/readings/week1/InternetWhitepaper.htm>

ŠARNÍKOVÁ, G. 2011, Z dejín filozofie výchovy. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2011, 133 s. ISBN 978-80-8084-869-2

TARAWNEH, R. 2020. How does the internet affect brain function? The Ohio State University – Wexner Medical Center. Online [cit. 18.4.2026] Dostupné na:
<https://wexnermedical.osu.edu/our-stories/how-internet-affects-your-brain>

UNGVARSKY, J. 2023. Tabula rasa. EBSCO Information Services, Inc. . [online]. [cit. 22.1.2026]. Dostupné na: <https://www.ebsco.com/research-starters/psychology/tabula-rasa>

UZGALIS, W. 2022. John Locke. Stanford Encyclopedia of Philosophy. [online]. [cit. 15.2.2026]. Dostupné na: <https://plato.stanford.edu/entries/locke/#LimiHumaUnde>

WARD, A.F. 2021. People mistake the internet’s knowledge for their own. PubMed Central: National Library of Medicine. . [online]. [cit. 15.4.2026]. Dostupné na:
<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8612631/>

Autor

Bc. Rebecca Miklošiková
rebecca.miklosikova@st.fhv.uniza.sk

Ústav mediamatiky a kultúrneho dedičstva
Žilinská univerzita v Žiline
Univerzitná 8215/1
010 26 Žilina
SLOVENSKÁ REPUBLIKA

Autorka príspevku Bc. Rebecca Miklošiková študuje odbor učiteľstvo anglického jazyka a literatúry a výchovy k občianstvu na Ústave Mediamatiky a kultúrneho dedičstva Žilinskej univerzity v Žiline. Počas štúdia uplatňuje svoje znalosti z odboru učiteľstvo anglického jazyka a výchovy k občianstvu v praxi. V rámci študentskej organizácie ESN UNIZA sa aktívne venuje práci so zahraničnými študentmi, organizuje pre nich akcie a podujatia, pomáha im riešiť problémy spojené so štúdiom a životom na Slovensku a je spoluzodpovedná za tvorbu grafiky a obsahu na sociálnych sieťach.

